

JÓB LÁZADÁSA

Mag a földben

SCHUBERT GUSZTÁV

MIKÖZBEN VILÁGSZERTE ELISMERTÉK, 1984-BEN AZ OSCAR-DÍJ FINÁLÉJÁIG JUTOTT, A JÓB LÁZADÁSA HAZAI ELISMERÉSE ELMARADT.

Nemcsak a könyveknek, a filmeknek is megvan a maguk sorsa. A *Jób lázadása* méltatlanul maradt ki a magyar film klasszikusai közül. Nem gondolom, hogy ennek a korabeli állami cenzúra, a kánon merevsége, a kritikusok rosszindulata, egyáltalán bármiféle összeesküvés lett volna az oka. Újra nézve a filmet (épp egy éve, hogy felújított kópiáját bemutatta a Filmintézet), és újra olvasva a korabeli recenziókat, felsejlik egy lehetséges magyarázat. A *Jób lázadása* egy kettős hendikep miatt nem kapta meg, az őt megillető helyet a magyar filmtörténetben. A filmet sokan „olvasták” félre, ami nem a film hibája, nem is az alkotóké, és igazából nem is hiba, hanem alkati adottság, olyasmi, mint amikor egy arcba belelátunk valamit (akár jót, akár rosszat), és onnantól ezen az előítéleten át fogjuk nézni a másik személyiségét. A *Jób lázadása* holokausztfilm, de rendhagyó holokausztfilm, és ezzel próbára tette ítéseit, a profi kritikus ugyanis szabálykövető, a mintakönyv szerint mér, és a tökéletességet kéri számon a filmen. A tökéletesség ügyében inkább ragasz-

kodnék Meidzsi császár 92. vakájának bölcsességéhez: nem minden drágakő hibátlan. Ami fonákjáról is igaz: a hibátlan film nem feltétlenül remekmű.

Ami a *Jób lázadásában* hibának látszhatott: nem tartja magát a holokausztfilmtől elvárt hangnemhez. A *Jób lázadása* nem koromfekete dráma, hanem mese. Mégpedig étellel, örömmel, vigasszal teli varázsmese. Még akkor is, ha a féktelen gonoszság árnyéka az első perctől az utolsóig rávetül erre a mesebeli történetre.

Az előítéletek, akár a vírusok, évszázadokig sőt ezredekig fertőzőképesek maradnak, az esztétikai előítéleteknél sincs ez másképp. Roberto Benigni holokauszt komédiáját (*Az élet szép*, 1997) ugyanígy félreolvasták a dogmatikus ítések: hogyan lehet viccelődni a holokauszttal? Benigni természetesen nem viccelődött, csak épeszű, tiszta szívű és ép humorérzékű emberként mesélte el az elmesélhetlent. Épp azzal szállt szembe a lélektelen nagyüzemi gonosszággal, ami abból hiányzik: szívvel, lélekkel, fantáziával és nem utolsósorban a humorával lázadt. A vakhit mindig

„Vigasszal teli varázsmese”

(Gyöngyössy Imre – Kabay Barna: *Jób lázadása* – Temessy Hédi, Zenthe Ferenc, Fehér Gábor)

kegyetlenséget szül, és mindig humortalan. Nem mellesleg a filmbeli Jóbnak (Zenthe Ferenc színészi és emberi remeklése; ezt szerencsére észrevette és díjazta a korabeli magyar kritika) szintén a csendes derű a legerősebb fegyvere, a védőpajza az emberi gonoszság ellenében.

A *Jób lázadása* csak néhány szálal kapcsolódik a bibliai történethez. A *Jób könyve* erkölcsi és lételméleti vitáit, ezért is lehet az Ótestamentum legnagyobb hatású példázata. A makulátlanul tisztességes, vallá-

sos, gazdag és boldog Jóbot az Úr – nem mellesleg a Sátán kaján ötletétől sarkallva – próba alá veti: Vajon akkor is imádni fogja, ha elveszi tőle szeretteit – hét fiát és három leányát – valamint földi javait? A próbatételnek már az ötlete is sátáni, hiszen, ha az Isten elfogadja a logikáját, maga is ördögien gonosszá válik.

A bizalmatlanság – a szeretet hiánya. Akit szeretünk, azt nem vetjük ilyen alávaló próba alá. A gyermekeit elvesztő, szörnyű betegséggel sújtott, földönfutóvá tett, porban fetregő Jób lázadása ezért nemhogy nem istenkáromlás, hanem éppenséggel a világreállítására tett kísérlet. Jób lázadása a gondolkodás: Ha Isten igazságos és mindenható, hogyan lehetséges a rengeteg gonoszság a Földön? (A sok könyvespolcnyi Jób-irodalomból Ernst Bloch esszéjét és Eörsi István bölcs monográfiáját – *Utasok a senkiföldjén* – érdemes leemelni.)

Gyöngyössy Imre és Kabay Barna Jóbja szelídebb és praktikusabb gondolkodású, igaz, rajta még nem telt be teljesen a kárhozat, hét fiát már elvesztette, de a végső megpróbáltatás még előtte áll. A tiszaháti Jób másképpen áll ellen a gonosznak, mint bibliai őse. Lázadása nem teoretikus, hanem cselekvő. Cselt vet: ha az Úr elvette hét fiát, csak azért is egy árva kisfiút fogad örökbe, aki majd túléli őt – aki már kijelöltetett a kínhalálra –, mert hiszen a fúcska keresztény. Erre mondta annak idején egy nagytudású alkalmi filmkritikus, egy történész (történetesen épp a Filmvilágban), hogy a *Jób lázadása* történelmileg nem hiteles, hiszen a zsidótörvények értelmében 1943-ban Jób már nem is fogadhatott volna örökbe keresztény gyermeket. Hát persze, hogy nem, de itt nem a valóságban járunk, hanem a képzeletben, egy álomban a történelem rémálomáról, amelyben a fertelmes gonoszság ellenében valaki (Jób) egy tündéralmot álmodik az emberhez méltó életről.

A film végén belovagol a halál, a falusi zsidókat a pusztulásba viszik a csendőrök kísérte társzekerek. Jób terve mégis sikerült: örökbe adta földi javait, hitét, szeretetét, kultúráját, és ezzel megment egy kallódásra, árvaságra ítélt életet.

Dramaturgiai közhely: az alaptörténetek száma csekély. A *Jób lázadása* azonban eredeti, nagyformátumú történet, amelyben a történelem őrzője ellenében a szeretet csele győz. Ha ezt nem őrzi meg az emlékezet, akkor „mindnyájunknak el kell menni.” •

